

הקריה האקדמית אונו הפקולטה למשפטים

שם הקורס: משפט חוקתי

סוג הקורס: חובה, תואר בוגר

נקודות זכות: 3 ש"ס

סמסטר ב' תשע"ח

Constitutional Law

ד"ר מיטל פינטו

עו"ד רחלי שולשטיין

דרישות קדם להשתתפות בקורס: אין.

סוג הקורס: חובה; 5 נ"ז

זמני הקורס: תשע"ח, סמסטר ב, יום ראשון, 15:21-18:45

תרגול: תשע"ח, סמסטר ב, יום ראשון, 00:22-20:30 (תרגול רגיל); יום שישי 00:13-11:30 (תרגול מעשי).

התרגול המעשי מתחיל רק בשבוע השני של הסמסטר.

תיאור ומטרת הקורס:

המשפט החוקתי הוא הערכים וזכויות היסוד עליהן מתבססת חברה דמוקרטית. בנוסף, מסדיר המשפט החוקתי את מערכת היחסים המשפטית שבין האדם למדינה, ובין רשויות המדינה לבין עצמן. קורס זה, המתחלק בהתאמה לשני חלקים שווים: זכויות היסוד ומשפט חוקתי מוסדי, כולל העמקה בסוגיות רבות, המהוות חלק אינהרנטי מהדיון הציבורי המתנהל במדינת ישראל ובכל המדינות הדמוקרטיות בעולם. הסוגיות המרכזיות הנלמדות בחלק הראשון של הקורס עוסקות בזכות היסוד הבסיסית לשוויון, בזכויות פוליטיות מרכזיות כגון חופש המצפון, חופש הדת, חופש הביטוי וחופש ההתאגדות, בזכויות תרבותיות כגון זכויות שפה, ובזכויות חברתיות כגון הזכות לחינוך והזכות לבריאות. החלק השני של הקורס על משפט חוקתי מוסדי מתמקד בסוגיית הביקורת השיפוטית ככלל ובמנגנוני הביקורת השיפוטית הקבועים בחוקי היסוד בפרט. בחלק זה גם נדון בסוגיות אחרות הקשורות בסוגיית הביקורת השיפוטית כגון הפרדת רשויות, הבחירות לכנסת, המהפכה החוקתית והשלכות אופייה הדמוקרטי והיהודי של ישראל על כל אלו.

Course description and objectives

Constitutional law is the values and fundamental rights on which democratic society is based. In addition, constitutional law regulates the legal relationship between individuals and the state, and between state agencies themselves. This course, divided respectively into two equal parts: basic rights and institutional constitutional law, explores many issues, which are an inherent part of the ongoing public debate in Israel and all democratic countries in the world. Key issues learned in the first part of the course deals with the basic right to equality, political rights such as freedom of conscience, freedom of religion, freedom of expression and freedom of association, cultural rights such as language rights, and social rights such as the right to education and the right to health. The second part of the course on institutional constitutional law focuses on the judicial review process in general and the judicial review mechanisms established in the Basic Laws in particular. This section also discusses other issues related to the issue of judicial review such as separation of powers, elections, the constitutional revolution and implications the Jewish and democratic character of Israel on them.

דרישות הקורס:

- **נוכחות בשיעורים:** קיימת חובת נוכחות בשיעורים של לפחות 70%.
- **מוכנות לשיעורים:** הסטודנטים יתבקשו לעיין בחומר הקריאה שלהלן כהכנה לשיעורים; כל חומר הקריאה המסומן בכוכבית הוא חובה. הרשימה הביבליוגרפית כוללת את מירב חומר החובה. עם זאת, תיתכנה הפניות למקורות שאינם נכללים ברשימה, במהלך הקורס.
- **הגשת עבודה:** במהלך הקורס תינתן עבודה אחת של שני עמודים. פרטי האירועים בכתב, שעליהן מתבססת העבודה, ומועד הגשתה יימסרו במהלך הסמסטר. העבודה מבוססת על מקרה המעלה שאלות משפטיות אותן יש לאתר ולנתח. לעבודה תצורפנה רשימת קריאה והנחיות מפורטות; אין צורך במחקר עצמאי. למען הסר ספק - התלמידים נדרשים לכתוב את העבודה באופן עצמאי, ללא שיתופם של אחרים וללא העתקה. אנא הקפידו כי כל דיון או החלפת דעות יסתיימו לפני שלב כתיבת התרגיל. אי הקפדה על כללים אלו מהווה עבירת משמעת. כמו כן, אנא הקפידו שלא לחרוג ממכסת העמודים המותרת; חריגות יובילו לפגיעה בציון ואף עלולות להוביל לפסילת העבודה. יש לשמור את התרגיל, לרבות עותק אלקטרוני ועותק מודפס, הכולל את הערות הבודקת והציון על העבודה, עד לקבלת הציון הסופי בקורס.
- בד בבד עם החזרת העבודה יועלה לאתר הקורס פתרון מוצע. נא עיינו בפתרון היטב לפני שאתם מחליטים להגיש השגה על בדיקת העבודה. בהשגתכם נמקו מדוע לדעתכם הורדו לכם נקודות שלא בצדק. הנימוקים יהיו ענייניים, קצרים ויטייחו להערות הבודקת, לדברים שכתבתם ולפתרון המוצע תוך סימון הקטעים הרלוונטיים לערעור בתשובתכם לעבודה. יש לצרף לערעור את צילום העבודה הבדוקה ולסמן על הצילום את החלקים וההערות שכנגדם מוגש הערעור.
- **מעקב אחרי אתר הקורס:** הקורס יגובה באתר אינטראקטיבי במסגרתו ימסרו לסטודנטים חומרים שונים הקשורים בהוראת הקורס, הודעות שוטפות ופרטים נוספים הרלוונטיים למהלך הלימוד התקין. חובה על הסטודנטים לעקוב אחר אתר הקורס.

הרכב הציון בקורס:

- 20% עבודה.
- 80% בחינה מסכמת.
- ציון מיטיב של עד 3 נקודות יינתן רק לסטודנטים אשר קראו את החומר והשתתפו בשיעור בהסתמך על חומר הקריאה, לפי שיקול דעתה הבלעדי של המרצה.

תנאי הכרחי לקבלת ציון עובר בקורס הוא הגשת העבודה וקבלת ציון 60 בבחינה המסכמת.

שיטת הבחינה: הבחינה תיערך בחומר סגור.

תוכנית הקורס – שימו לב: תוכנית הקורס מחולקת לשיעורים ולתרגולים. יחד עם זאת, חשוב לדעת שחלק מהתרגולים בקורס יפרטו ויסבירו חומר הנלמד בשיעורים ובחלק מהתרגולים בקורס יילמד חומר עצמאי, שאינו נלמד במסגרת השיעורים.

קריאת חובה על-פי הנושאים שיימדו בקורס (הפריטים המסומנים ב* הם קריאת רשות):

א. שיעורי מרצה – ד"ר מיטל פינטו

נושא 1 – מבוא קצרצר על זכויות, זכויות יסוד ודמוקרטיה, המהפכה החוקתית, ומעמדם של חוקי היסוד

ספרות

1. * Joseph Raz, *Rights and Individual Well Being*, in ETHICS IN THE PUBLIC DOMAIN: ESSAYS IN THE MORALITY OF LAW AND POLITICS 44–59 (1994). <Offprint 1065>
2. * Joseph Raz, *The Nature of Rights*, in THE MORALITY OF FREEDOM 165–192 (1986). <Offprint 1066>
3. * Alon Harel, *Theories of Rights*, in BLACKWELL'S GUIDE TO THE PHILOSOPHY OF LAW AND LEGAL THEORY 191–206 (Martin P. Golding & William Edmundson eds., 2005).

פסיקה

ע"א 6821/93 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי, פ"ד מט (4) 221 : 352-355 (ברק פסקאות 1-4), 397-399 (ברק פסקה 47), 422-425 (ברק, פסקה 80), 447-448 (ברק פסקה 109) (1995) (להלן: "פס"ד חוק גל") [12].

נושא 2 – חופש הביטוי וההפגנה

פסיקה

1. בג"ץ 73/53 קול העם בע"מ נ' שר הפנים, פ"ד ז 837, 881-873, 890-886, 897-892 (1953).
2. בג"ץ 2481/93 דיין נ' וילק, פ"ד מח(2) 456, 484–463 (1994).
3. בג"ץ 606/93 קידום יזמות ומו"לות (1981) נ' רשות השידור, פ"ד מח(2) 1, 16–8, 23, 30-25, 32 ו-37–42 (1994).
4. עע"א 4463/94 גולן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד נ(4) 136, 147-146, 152-151, 158-157, 165, 169-167, 172-171, 178-175, 183-182, 189-187, 193-192 (1997).
5. בג"ץ 2557/05 מטה הרוב נ' משטרת ישראל, פ"ד סב(1) 200, פס' 8-1, ו-18-14 לפסק-דינו של הנשיא ברק (2006).
6. רע"ב 9552/09 כהן נ' שירות בתי הסוהר, פס' 10–1 ו-14–18 לפסק-הדין (פורסם בנבו, 2.4.2012).
7. רע"ב 5493/06 פלד נ' שרות בתי הסוהר, פס' 4–1, 10-9, 16-14, ו-18 לפסק-דינה של הנשיאה ביניש (פורסם בנבו, 12.10.2010).
8. בג"ץ 5239/11 אבנרי נ' הכנסת, פס' 2-1, 16-10, 30-21, 38 לפסק דינו של השופט מלצר ו-פס' 2-1, 6-12, 19-18, 24-23, 29-27 לפסק דינו של השופט דנציגר (פורסם בנבו, 15.04.2015).

ספרות

9. אילנה דיין "המודל הדמוקרטי של חופש הביטוי" עיוני משפט כ 377, 384-379 (התשנ"ו). <פדאור>
10. איל בנבנישתי "הסדרת חופש הביטוי בחברה מקוטבת" משפטים ל 29, כל המאמר פרט לעמודים 37–41 (התשנ"ט). <נבו>

נושא 3 – הזכות לפרטיות והזכות לשם טוב

פסיקה:

1. בג"ץ 2481/93 דיין נ' ניצב יהודה וילק, מפקד מחוז ירושלים, פ"ד מח(2) 456, 470 (1994).

2. ע"פ 5121/98 טור' יששכרוב נ' התובע הצבאי הראשי, פ"ד סא(1) 461, פס' 1-2 ו-44-49 לפסק-דינה של השופטת ביניש (2006).
3. בג"ץ 8070/98 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' משרד הפנים, פ"ד נח(4) 842, 846-848 ו-852-864 (2004).
4. רע"א 4447/07 רמי מור נ' ברק אי.טי.סי. [1995] החברה לשרותי בזק בינלאומיים בע"מ, פס' 1, 2, 9-4, 11-18 ו-36 לפסק-דינו של השופט ריבלין; פס א', י"ב, מ"ב-מ"ו, נ"א-נ"ג, נ"ט ו-פ"א לפסק-דינו של השופט רובינשטיין. (פורסם בנבו, 25.3.2010).
5. ע"א 751/10 פלוני נ' דין-אורבך, פס' 1-33 ו-75-82 לפסק-דינו של השופט ריבלין (פורסם בנבו, 8.2.2012).
6. בג"ץ 3809/08 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' משטרת ישראל, פס' 19-42 לפסק-דינה של הנשיאה ביניש; פס' 1-2 לפסק-דינה של השופטת ארבל; פס' 10-14 לפסק-דינו של השופט מלצר (פורסם בנבו, 28.5.2012).
7. ע"א 8954/11 פלוני נ' פלונית, פס' 1-19, 24, 26, 29-30, 32, 38-39, 42-43, 46-47, 53-54, 57-58, 81-84, 89-116, 123-125, 132-136, 154-161, 163 לפסק דינו של השופט סולברג ופסקה 3 לפסק דינו של השופט גיבוראן (פורסם בנבו, 22.05.2014).

חסיקה

1. * ס' 13(א) לחוק האזנת סתר, התשל"ט-1979.
2. ס' 32 לחוק הגנת הפרטיות, התשמ"א-1981.
3. ס' 7 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.
4. חוק מניעת הטרדה מאיימת, התשס"ב-2001.

נושא 4 – חופש המצפון, חופש הדת, חופש מדת ופגיעה ברגשות

פסיקה

1. בג"ץ 257/89 הופמן נ' הממונה על הכותל המערבי, פ"ד מח(2) 265, פס' 4, 51-57 ו-61 לפסק-דינו של המשנה לנשיא אלון; פס' 3 לפסק-דינו של הנשיא שמגר; פסק-דינו של השופט לוין (1994).
2. ע"א 6024/97 שביט נ' חברה קדישא גחש"א ראשל"צ, פ"ד נג(3) 600, פס' 21, 22-24 לפסק-דינו של השופט חשין; פס' 1-14 ו-16-21 לפסק-דינו של השופט אנגלרד (1999).
3. בג"ץ 953/01 ח"כ סולודקין נ' עיריית בית-שמש, פ"ד נח(5) 595, פס' 24-35 לפסק-דינו של הנשיא ברק (2004).
4. בג"ץ 7622/02 זונשיין נ' הפרקליט הצבאי הראשי, פ"ד נז(1) 726, פס' 1 ו-7-17 (2002).
5. בג"ץ 1514/01 גור אריה נ' הרשות השניה לטלוויזיה ולרדיו, פ"ד נה(4) 267 (2001).
6. בג"ץ 2194/06 מפלגת שינוי נ' יושבת ראש ועדת הבחירות המרכזית, פסק-דינו של הנשיא ברק; פס' 8-5 לפסק-דינו של השופט ריבלין (פורסם בנבו, 28.6.2006).
7. בג"ץ 5016/96 חורב נ' שר התחבורה, פ"ד נא(4) 1, פס' 73 לפסק-דינו של הנשיא ברק (1996).

ספרות

8. דני סטטמן וגדעון ספיר "חופש הדת, חופש מדת והגנה על רגשות דתיים" **מחקרי משפט** כא 5, 21-5, 84-64, 87-84 (2004). <פדאור>
9. מיטל פינטו "פגיעה ברגשות או פגיעה בזווית תרבותית?" **המשפט** טו 647, 647-662 (2010). <נבו>

נושא 5 – שוויון

פסיקה

1. בג"ץ 953/87 פורז נ' ראש עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד מב(2) 309 (1988).
2. בג"ץ 721/94 אל-על נתיבי אוויר לישראל בע"מ נ' דנילוביץ, פ"ד מח(5) 19 (1994).
3. בג"ץ 4541/94 מילר נ' שר הביטחון, פ"ד מט(4) 94 (1995).
4. בג"ץ 528/88 אביטן נ' מינהל מקרקעי ישראל, פ"ד מג(4) 287 (1989).
5. בג"ץ 6698/95 קעדאן נ' מינהל מקרקעי ישראל, פ"ד נד(1) 258 (2000).
6. רע"א 8821/09 פרוז'אנסקי נ' חברת לילה טוב הפקות בע"מ (פורסם בנבו, 16.11.2011).
7. רע"א 6897/14 רדיו קול ברמה בע"מ נ' קולך - פורום נשים דתיות, פסי' 10-2, 13-12, 25-21, 56-47, פסי' 13-10 לפסק דינה של השופטת ברק-ארוז (פורסם בנבו, 09.12.2015).
8. בג"ץ 10026/01 עדאלה, המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי נ' ראש ממשלת ישראל, פ"ד נו(3) 31 (2003).
9. בג"ץ 6427/02 התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' הכנסת, פ"ד סא(1) 619, פסק-דינו של השופט גרוניס (2006).
10. בג"ץ 1067/08 עמותת "נוער כהלכה" נ' משרד החינוך, פסי' 5-1, 19-28 לפסק-דינו של השופט לוי (פורסם בנבו, 6.8.2009).
11. בג"ץ 2311/11 סבח נ' הכנסת, פסי' 10-1 לפסק דינו של הנשיא גרוניס, פסי' 20-14, 31-24, 36-35, 43, 45, 51-53, 58-57, 76-72, ו-80 לפסק דינו של השופט גיבוראן, פסי' 5-3 לפסק דינה של השופטת ארבל (פורסם בנבו, 17.9.2014).
12. * *Brown v. Board of Education* 347 U.S. 483 (1954).

ספרות

13. מיטל פינטו "מהותו של השוויון המהותי בעקבות עניין פרוז'אנסקי" **משפט ועסקים** טז 109 (2013). <נבו>
14. * דליה דורנר "בין שוויון לכבוד האדם" **ספר שמגר** 9 (2003). <תדפיס 4751>

חקיקה

15. חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000.
16. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998.
17. חוק השלכות מגדריות בחקיקה (תיקוני חקיקה), התשס"ח-2007.

נושא 6 – ייצוג והעדפה מתקנת

פסיקה

1. בג"ץ 453/94 **שדולת הנשים בישראל נ' ממשלת ישראל**, פ"ד מח(5) 501, פסק-דינו של השופט מצא (1994).
2. בג"ץ 2671/98 **שדולת הנשים בישראל נ' שר העבודה והרווחה**, פ"ד נב(3) 630 (1998).
3. בג"ץ 5660/10 **עמותת איתך מע"כ – משפטניות למען צדק חברתי נ' ראש ממשלת ישראל**, פסק-דינו של השופט פוגלמן למעט פסי' 12, 21, 22 ו-27 (פורסם בנבו, 22.8.2010).
4. בג"ץ 6924/98 **האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נה(5) 15, פסי' 14–34 לפסק-הדין (2001).
5. בג"ץ 8213/14 **כהנא דרור נ' השר לשירותי דת**, פסי' א-כו לפסק דינו של השופט רובינשטיין (פורסם בנבו, 15.08.2017) (חובת ייצוג הולם בפרשנות חקיקה).

חקיקה

6. סי' 18א–18א לחוק החברות הממשלתיות, התשל"ה-1975.
7. סי' 15א לחוק שירות המדינה (מינויים), התשי"ט-1959.
8. סי' 9 לחוק שוויון הזדמנויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998.
9. חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988.
10. סי' 16ג לחוק שיווי זכויות האשה, התשי"א-1951.

ספרות

11. יופי תירוש וענת טהון אשכנזי "ייצוג הולם של מגוון נשים בגופים לעיצוב מדיניות לאומית: בעקבות תיקון מס' 4 לחוק שיווי זכויות האישה והחלטה 1325 של מועצת הביטחון" **משפט וממשל** טו 172, 172-181, 185-190 (2013). <נבו>
12. * מיטל פינטו והלל סומר "מחקיקה נקודתית לדוקטרינה כללית – תפקידה של הרשות השופטת בביצור ההעדפה המתקנת בישראל" **העדפה מתקנת והבטחת ייצוג בישראל** 195–217 (ענת מאור עורכת; רמות, אוניברסיטת תל-אביב, 2004). <תדפיס 3038>

נושא 7 – חופש העיסוק והזכות לקניין

פסיקה

1. דנ"א 1333/02 **הועדה המקומית לתכנון ולבנייה, רעננה נ' הורוויץ**, פ"ד נח(6) 289, פסי' 4–6, 9–17 לפסק-דינו של השופט אור; פסי' 6–14 לפסק-דינו של השופט חשין; פסי' 3–4 לפסק-דינו של השופט טירקל (2004).
2. בג"ץ 1715/97 **לשכת מנהלי השקעות בישראל נ' שר האוצר**, פ"ד נא(4) 367, פסי' 1–8, 14–20 ו-46–64 לפסק-דינו של הנשיא ברק (1997).
3. בג"ץ 1030/99 **ח"כ אורון נ' יושב ראש הכנסת**, פ"ד נו(3) 640, פסי' 1 ו-24–39 לפסק-הדין (2002).
4. * ע"א 6821/93 **בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי**, פ"ד מט(4) 221, פסי' 87–88 ו-99–100 לפסק-דינו של הנשיא ברק (1995) (להלן: פרשת **בנק המזרחי**).

ספרות:

5. * אייל גרוס "כיצד היתה 'התחרות החופשית' לזכות חוקתית? – בנפתולי הזכות לחופש העיסוק" **עיוני משפט** כג 229, 230–246 (2000). <פדאור>

6. * חנוך דגן "קנין, אחריות חברתית וצדק חלוקתי" **צדק חלוקתי בישראל** 97 (מנחם מאוטנר עורך, הוצאת רמות, התשס"א). <תדפיס 1866>
7. * דפנה לוינסון-זמיר "ההגנה החוקתית על הקניין ודיני הפקעת מקרקעין" **ספר וייסמן** 375 (התשס"ב). <נבו>

חסיקה

8. חוק-יסוד: חופש העיסוק.

נושא 8 – זכויות חברתיות

פסיקה

1. * בג"ץ 366/03 **עמותת מחויבות לשלום וצדק חברתי נ' שר האוצר** (פורסם בנבו, 12.12.2005).
2. בג"ץ 10662/04 **חסן נ' המוסד לביטוח לאומי**, פס' 15–52 לפסק-דינה של הנשיאה ביניש (פורסם בנבו, 28.2.2012).
3. ע"א 9535/06 **אבו מסאעד נ' נציב המים**, פס' 19–32 לפסק-דינה של השופטת פרוקצ'יה (פורסם בנבו, 5.6.2011).
4. בג"ץ 2114/12 **האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' ממשלת ישראל** (פורסם בנבו, 15.8.2012).
5. בג"ץ 2573/10 **רובינשטיין נ' הכנסת**, פסק דינה של השופטת ארבל, ופסק דינו של השופט הנדל (פורסם בנבו, 17.9.2014).

ספרות

6. * אמיר פז-פוקס "נגישות יתר ונגישות חסר לזכויות חברתיות וכלכליות: בהשראת Daphne Barak- (2007) *Erez and Aeyal Gross, Exploring Social Rights* (Hart, 2010) **דין ודברים** ה' 307 (2010). <נבו>
7. * רות גביזון "על היחסים בין זכויות אזרחיות-פוליטיות ובין זכויות חברתיות" **זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות** 25 (יורם רבין ויובל שני עורכים, התשס"ה). <תדפיס 4750>

חסיקה

8. הצעת חוק-יסוד: זכויות חברתיות, ה"ח 214.

נושא 9 – זכויות תרבותיות

פסיקה

1. בג"ץ 4112/99 **עדאלה המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' עיריית תל-אביב-יפו**, פ"ד נו(5) 393, פס' 1–5, 9–13, 15–21 ו-23–26 לפסק-דינו של הנשיא ברק; פס' 44–55 ו-62 לפסק-דינו של השופט חשין (2002).
2. ע"א 4926/08 **נאסף נ' הרשות הממשלתית למים וביוב**, פס' 1–6, 9, 19–28 ו-30–37 לפסק-דינו של השופט גיבראן; פס' א'–ד', ו' ו-ח' לפסק-דינו של השופט רובינשטיין (פורסם בנבו, 9.10.2013).

3. בג"ץ 3752/10 **רובינשטיין נ' הכנסת**, פס' 62-64 לפסק דינה של השופטת ארבל, ופס' 7-8 ו-19-20 לפסק דינו של השופט הנדל (פורסם בנבו, 17.9.2014) [13] (הזכות לתרבות, זכות היציאה, ופטרנליזם של קבוצת רוב על קבוצת מיעוט).

ספרות

4. מיטל פינטו "בזכותן של זכויות שפה" **משפט ואדם – משפט ועסקים** יד 639 (2012). <נבו>
 5. גרשון גונטובניק "הזכות לתרבות בחברה ליברלית ובמדינת-ישראל" **עיוני משפט** כו 23 (2003). <פדאור>

נושא 10 – כבוד האדם

פסיקה

1. ע"א 294/91 **חברה קדישא גחש"א "קהילת ירושלים" נ' קסטנבאום**, פ"ד מו(2) 469, 516-538 (1992).
 2. בג"ץ 6427/02 **התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' הכנסת**, פ"ד סא(1) 619, פס' 1-11, 16-19, 25-43, 47, 54-57, 63, 66, 68, 70 ו-74-80; פס' 2-9 לפסק-דינו של השופט גרוניס (2006).
 3. בג"ץ 6298/07 **רסלר נ' כנסת ישראל**, פסק-דינה של הנשיאה ביניש; פסק-דינו של השופט גרוניס (פורסם בנבו, 21.2.2012).
 4. בג"ץ 2605/05 **המרכז האקדמי למשפט ולעסקים (ע"ר) 2-58-026630, חטיבת זכויות האדם נ' שר האוצר**, פס' 1-9; 14-15; 16-19; 20; 33-34; 44-56; 63-68 לפסק-דינה של הנשיאה ביניש; פס' 4-28 לפסק-דינה של השופטת פרוקצ'יה; פס' 2-13 ו-39 לפסק-דינה של השופטת נאור; פסק-דינו של השופט לוי (פורסם בנבו, 19.11.2009).
 5. בג"ץ 7245/10 **עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי נ' משרד הרווחה**, פס' 32-48 לפסק-דינה של השופטת ארבל; פס' 23-24 ו-61-67 לפסק-דינה של השופטת ברק-ארז (פורסם בנבו, 4.6.2013).
 6. בג"ץ 7358/13 **איתן – מדיניות הגירה ישראלית ואח' נ' ממשלת ישראל**, פס' 1-19, 30, 32, 46-164 לפסק דינו של השופט פוגלמן (פורסם בנבו, 22.9.2014).
 7. * דנג"ץ 3299/93 **ויכסלבאום נ' שר הביטחון**, פ"ד מט(2) 195 (1993).
 8. * ע"א 6024/97 **שביט נ' חב"א קדישא גחש"א ראשל"צ**, פ"ד נג(3) 600 (1999).
 9. * בג"ץ 1213/10 **ניר נ' יושב-ראש הכנסת**, פסק-דינה של הנשיאה ביניש; פסק-דינה של השופטת נאור; פסק-דינו של השופט ג'ובראן (פורסם בנבו, 23.2.2012).

ספרות

10. אהרן ברק **פרשנות חוקתית** 403-434 (התשנ"ד). <נבו>
 11. הלל סומר "הזכויות הבלתי מנויות – על היקפה של המהפכה החוקתית" **משפטים** כח 257, 258, 261-262, 264-265, 275-281 (התשנ"ז). <פדאור>
 12. * דניאל סטטמן "שאלת המוחלטות המוסרית של האיסור לענות" **משפט וממשל** ד 161 (התשנ"ח). <פדאור>

חסיקה

13. * חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

נושא 11 – מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

פסיקה

1. בג"ץ 5016/96 **חורב נ' שר התחבורה**, פ"ד נא(4) 1, פסי' 1-5, 48-69, 73-88, 92 ו-99-103 לפסק-דינו של הנשיא ברק; פסי' 1-2 ו-5-8 לפסק-דינה של השופטת דורנר; פסק-דינו של השופט טל (1997).
2. בג"ץ 6698/95 **קעדאן נ' מינהל מקרקעי ישראל**, פ"ד נד(1) 285, פסי' 10, 20, 31 ו-36 לפסק-דינו של הנשיא ברק; פסי' 1 לפסק-דינו של השופט קדמי (2000).
3. בג"ץ 4112/99 **עדאלה, המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' עיריית תל אביב יפו**, פ"ד נו(5) 393 (2002).
4. בג"ץ 7052/03 **עדאלה, המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' שר הפנים**, פ"ד סא(2) 202, פסי' 1, 46-50 ו-79 לפסק-דינו של הנשיא ברק; פסי' 90-92 לפסק-דינו של המשנה לנשיא חשין; פסי' 18, 23 ו-24 לפסק-דינו של השופט ג'ובראן (2006).
5. בג"ץ 466/07 **ח"כ זהבה גלאון מר"צ-יחד נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פסי' 1, 13-17, 21, 27, 28-31 ו-45 לפסק-דינו של השופט לוי (פורסם בנבו, 11.1.2012).
6. בג"ץ 953/01 **ח"כ סולודקין נ' עיריית בית שמש**, פ"ד נח(5) 595, פסי' 1-3, ו-17-35 לפסק-דינו של הנשיא ברק (2004).
7. בג"ץ 5026/04 **דיזיין 22 – שארק דלוקס רהיטים בע"מ נ' רע"נ היתרי עבודה בשבת**, פ"ד ס(1) 38 (2005).
8. א"ב 11280/02 **ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש-עשרה נ' חבר-הכנסת טיבי**, פ"ד נז(4) 1, פסי' 11-14 לפסק-דינו של הנשיא ברק (ערכי המדינה כיהודית ודמוקרטית) (2003).

חקיקה

9. סי' 1 ו-1 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.
10. סי' 1-2 לחוק-יסוד: חופש העיסוק.
11. חוק הדגל והסמל, התשי"ט-1949.
12. חוק השבות, התשי"י-1950.
13. חוק יסודות המשפט, התשי"ם-1980.

נושא 12 – זכויות אדם במשפט הפרט

פסיקה

1. ע"א 294/91 **חברת קדישא גחש"א "קהילת ירושלים" נ' קסטנבאום**, פ"ד מו(2) 464, פסי' 1-2 ו-12-14 לפסק-דינו של הנשיא שמגר; פסי' 18-25 ו-28 לפסק-דינו של השופט ברק (1992).
2. ת"א (שלום י-ם) 11258/93 **נעאמנה נ' קיבוץ קליה** (פורסם בנבו, 1.9.1996).
3. ע"א 3414/93 **און נ' מפעלי בורסת היהלומים (1965)**, פ"ד מט(3) 196, פסק-דינו של השופט זמיר (1995).

4. בג"ץ 2911/05 אלחנתי נ' שר האוצר, פס' 7 ו-20 לפסק-דינה של השופטת חיות (פורסם בנבו, 15.6.2008).

ספרות

5. אמנון רובינשטיין וערן דוידי "המדינה היא לא עסק פרטי" ספר דניאל – עיונים בהגותו של פרופ' דניאל פרידמן 855 (התשס"ח). <נבו>

חקיקה

6. חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000.
7. ס' 2 לחוק שוויון ההזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988.

נושא 13 – סמכויות חירום של הממשלה

פסיקה

1. בג"ץ 790/78 רוזן נ' שר המסחר והתעשייה, פ"ד לג(3) 281 (1979).
2. בג"ץ 2994/90 ח"כ פורז נ' ממשלת ישראל, פ"ד מד(3) 317 (1990).
3. עמ"מ 4/94 בן חורין נ' מדינת ישראל, פ"ד מח(5) 329 (1994).
4. בג"ץ 2740/96 שניסי נ' המפקח על היהלומים, משרד המסחר והתעשייה, פ"ד נא(4) 481 (1997).
5. דנ"פ 7048/97 פלוניס נ' שר הביטחון, פ"ד נד(1) 721 (2000).
6. בג"ץ 6972/98 פריצקי נ' ממשלת ישראל, פ"ד נג(1) 763 (1999).
7. בג"ץ 3091/99 האגודה לזכויות האזרח נ' הכנסת (פורסם בנבו, 8.5.2012).
8. * בג"ץ 5/48 ליון נ' גוברניק, פ"ד א 58 (1948).
9. * עמ"מ 1/82 קואסמה נ' שר הביטחון, פ"ד לו(1) 666 (1982).
10. * בג"ץ 6893/05 ח"כ לוי נ' ממשלת ישראל, פ"ד נט(2) 876 (2005).
11. * עמ"מ 8607/04 פחימה נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(3) 258 (2004).

חקיקה

12. ס' 44–46 לחוק-יסוד: הכנסת.
13. ס' 38–39 לחוק-יסוד: הממשלה.
14. ס' 6 לחוק-יסוד חופש העיסוק.
15. ס' 12 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.
16. ס' 22 לחוק-יסוד: השפיטה.
17. תק' 1–11, 108–109 ו-125 לתקנות ההגנה (שעת חירום), 1945.
18. חוק סמכויות שעת חירום (מעצרים), התשל"ט–1979.
19. * ס' 25 לחוק-יסוד נשיא המדינה.
20. * ס' 2 לחוק הפיקוח על מצרכים ושירותים, התשי"ח-1957.

ספרות

21. * אמנון רובינשטיין וברק מדינה המשפט החוקתי של מדינת ישראל כרך ב 936–977 (2005).

ב. שיעורי תרגול – עו"ד רחלי שולשטיין

נושא 1 – הפרדת הרשויות והכלל ההסדרים הראשוניים

פסיקה

1. בג"ץ 428/86 ברזילי נ' ממשלת ישראל, פ"ד מ(3) 505, פס' 45–47 לפסק-דין של השופט ברק (1986).
2. בג"ץ 3267/97 רובינשטיין נ' שר הביטחון, פ"ד נב(5) 481, פס' 1–7 ו-17–23 לפסק-הדין (2000).
3. בג"ץ 11163/03 ועדת המעקב העליונה לענייני הערבים בישראל נ' ראש ממשלת ישראל, פס' 1–4, 25–33 ו-37–39 לפסק-דין של המשנה לנשיא חשין (פורסם בנבו, 27.2.2006).

ספרות

4. אמנון רובינשטיין וברק מדינה המשפט החוקתי של מדינת ישראל כרך א 127–129 ו-151–171 (מהדורה שישית, התשס"ה).

נושא 2 – ההכרזה על הקמת מדינת ישראל והרציפות החוקתית

פסיקה

1. פרשת בנק המזרחי, עמ' 221, 265–270, 278–283, 482–486 לפסק-הדין.
2. בג"ץ 5/48 ליון נ' גוברניק, פ"ד א 58 (1948).
3. * בג"ץ 680/88 שניצר נ' הצנזור הצבאי הראשי, פ"ד מב(4) 617, פס' 8–10 לפסקי-דין של השופט ברק (1989).

חקיקה

4. ההכרזה על הקמת מדינת ישראל (14.5.1948).
5. ס' 1 למנשר מיום 14.5.1948.
6. ס' 1 לחוק המעבר, התש"י-1949.
7. החלטת הררי (החלטת הכנסת מיום 13 ביוני, 1950), ד"כ 5, 1743 (התש"י).
8. ס' 5-10 לחוק המעבר לכנסת השנייה, התש"א-1951.
9. ס' 3 לפקודת המעבר לאסיפה המכוננת, התש"ט-1949.
10. ס' 7(א) לפקודת סדרי השלטון והמשפט.
11. * חוק לביטול דינים שנושנו, התשמ"ד-1984.
12. * חוק לביטול המגילה, התשמ"ד-1984.
13. * חוק יסודות המשפט, התש"ס-1980.

ספרות:

14. * אמנון רובינשטיין וברק מדינה **המשפט החוקתי של מדינת ישראל** כרך א 33–52 (מהדורה שישית, התשס"ה).
15. עמוס שפירא "בית המשפט העליון כמגן זכויות היסוד של הפרט בישראל – מבצר משוריין או נמר של נייר?" **עיוני משפט** ג 625 (התשל"ג). <נבו>

נושא 3 – חוקה, חוקי-יסוד וביקורת שיפוטית

א. מעמד חוקי-היסוד והזכויות לפני שנת 1992

פסיקה

1. בג"ץ 98/69 **ברגמן נ' שר האוצר**, פ"ד כג(1) 693 (1969).
2. בג"ץ 142/89 **לאו"ר נ' יו"ר הכנסת**, פ"ד מד(3) 529, פסי 12 ו-25–30 לפסק-דינו של השופט ברק; פסי 3–1, 6–5 ו-13 לפסק-דינו של המשנה לנשיא אלון (1990).
3. בג"ץ 355/79 **קטלון נ' שירות בתי הסוהר**, פ"ד לד(3) 294, פסק-דינו של השופט ברק (1980).
4. בג"ץ 1/49 **בז'רנו נ' שר המשטרה**, פ"ד ב(1) 80 (1949).
5. בג"ץ 73/53 **קול העם בע"מ נ' שר הפנים**, פ"ד ז 873 (1953).

ב. המהפכה החוקתית ופרשת בנק המזרחי

פסיקה

1. פרשת **בנק המזרחי**, עמ' 264–271, 283–287, 353–369, 390–391, 447–448, 473–476, 505–509, 522–529, 565–567 (תורת הריבונות הבלתי-מוגבלת, תורת הסמכות המכוננת, היעדר סמכות מכוננת); 294–296, 403–406 (מהו חוק-יסוד); 274–277, 296–299, 319–323, 351–352, 406–411, 548–551, 563–564 (שינוי מול פגיעה).
2. בג"ץ 4908/10 **ח"כ בר-און נ' כנסת ישראל**, פסי 1–4 ו-9–36 לפסק-דינה של הנשיאה ביניש (פורסם בנבו, 7.4.2011).

ספרות:

3. אמנון רובינשטיין "סיפורם של חוקי-היסוד" **משפט ואדם – משפט ועסקים** יד 79 (2012). <נבו>

ג. ביקורת שיפוטית

פסיקה:

4. בג"ץ 1437/02 **האגודה לזכויות האזרח נ' השר לביטחון פנים**, פ"ד נח(2) 746, פסי 1 לפסק-דינה של השופטת נאור; פסק-דינה של השופטת חיות; פסי 4–6 לפסק-דינו של השופט ריבלין (דרישת פגיעה בחוק או מכוח הסמכה מפורשת בו) (2004).
5. א"ב 11280/02 **ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש-עשרה נ' חבר-הכנסת טיבי**, פ"ד נו(4) 1, פסי 11–14 לפסק-דינו של הנשיא ברק (ערכי המדינה כיהודית ודמוקרטית) (2003).
6. בג"ץ 6427/02 **התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' הכנסת**, פ"ד סא(1) 619, פסי 50–56 לפסק-דינו של הנשיא ברק (תכלית ראויה) (2007).

7. בג"ץ 1030/99 **ח"כ אורון נ' יו"ר הכנסת**, פ"ד נו(3) 640, פס' 1-8, 32-35 ו-47 לפסק-דינו של השופט אור (תכלית ראויה ותכלית סמויה) (2002).
8. בג"ץ 7146/12 **אדם נ' הכנסת**, פס' 1-18, 25-35, 83-93 לפסק-דינה של השופטת ארבל (תכלית ראויה); **רשות**: פס' 66-76, 94-119 לפסק-דינה של השופטת ארבל; פס' 39-41 לפסק-דינו של השופט פוגלמן; פס' 4-5 לפסק-דינה של השופטת נאור; פסק-דינה של השופטת חיות (פורסם בנבו, 16.9.2013).
9. בג"ץ 1715/97 **לשכת מנהלי השקעות נ' שר האוצר**, פ"ד נא(4) 367, פס' 1-9, 14-20 ו-46-71 לפסק-דינו של הנשיא ברק (מבחני המידתיות) (1997).
10. בג"ץ 316/03 **בכרי נ' המועצה לביקורת סרטים**, פ"ד נח(1) 249, פס' 1-5 ו-14 לפסק-דינה של השופטת דורנר (מבחן הקשר הרציונאלי) (2003).
11. בג"ץ 10662/04 **חסן נ' המוסד לביטוח לאומי**, פסקאות 1, 6-11, 61-68 לפסק דינה של הנשיאה ביניש (מבחן האמצעי שפגיעתו פחותה) (2012).
12. בג"ץ 2605/05 **המרכז האקדמי למשפט ולעסקים (ע"ר) 2-58-026630**, **חטיבת זכויות האדם נ' שר האוצר**, פס' 1-9 ו-50-56 לפסק-דינה של הנשיאה ביניש (מבחן המידתיות השלישי); פסק-דינה של השופטת חיות (ביטול מכוח עקרונות יסוד) (פורסם בנבו, 19.11.2009).
13. * בג"ץ 6427/02 **התנועה לאיכות השלטון בישראל נ' הכנסת**, פ"ד סא(1) 619, פס' 23-70 ו-75-81 לפסק-דינו של הנשיא ברק; פס' 1-75 לפסק-דינו של המשנה לנשיא חשין; פסק-דינו של השופט גרוניס (2007).

ספרות:

14. הלל סומר "הזכויות הבלתי מנויות – על היקפה של המהפכה החוקתית" **משפטים** כח 257, 259-263, 267-271, 275-277, 303-314, 317-337 (התשנ"ז). <פדאור>

ד. פסקת ההתגברות

15. בג"ץ 4676/94 **מישראל נ' כנסת ישראל**, פ"ד נ(5) 15 (1996).

ה. פסקת שמירת הדינים

16. בשי"פ 537/95 **גנימאת נ' מדינת ישראל**, פ"ד מט(3) 355, פס' 17-25 לפסק-דינו של השופט חשין; פס' 8-18 לפסק-דינו של הנשיא ברק (1995).
17. בג"ץ 6055/95 **צמח נ' שר הביטחון**, פ"ד נג(5) 241, פס' 1-2, 14-16, 13-31 (פס' 31-41 עוסקות במבחני המידתיות והם בגדר קריאת רשות מומלצת), 42-43 לפסק-דינו של השופט זמיר; פס' 1 ו-4 (א) לפסק-דינו של השופט קדמי (1999).

ו. פסקת הגבלה שיפוטית

18. ע"ב 92/03 **מופז נ' יושב-ראש ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש-עשרה**, פ"ד נז(3) 793, פס' 1-4, 10 ו-15-17 לפסק-דינו של השופט מצא (2003).
19. בג"ץ 212/03 **חרות התנועה הלאומית נ' יושב-ראש ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש-עשרה**, פ"ד נז(1) 750, פס' 1 ו-3-5 לפסק-דינו של הנשיא ברק (2003).

חקיקה (מלבד הסעיפים הספציפיים יש לעיין עיון כללי ביתר הסעיפים שבפריטי החובה)

20. ס' 4, א, 34 ו-44-46 לחוק-יסוד: הכנסת.

21. ס' 44 לחוק-יסוד: הממשלה.

22. חוק-יסוד: חופש העיסוק.

23. חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

24. חוק-יסוד: השפיטה.

25. חוק-יסוד: נשיא המדינה.

נושא 4 – הזכות לבחור ולהיבחר

פסיקה

1. א"ב 9255/12 ועדת הבחירות המרכזית לכנסת התשע-עשרה נ' ח"כ זועבי, פסק-דינו של הנשיא גרוניס (פורסם בנבו, 20.8.2013).
2. * רע"א 7504/95 יאסין נ' רשם המפלגות, פ"ד נ(2) 45, פס' 1-24 לפסק-דינו של הנשיא ברק (1996).
3. * בג"ץ 11243/02 פייגלין נ' יושב-ראש ועדת הבחירות המרכזית, פ"ד נ(4) 145, פס' 1-2 לפסק-דינו של המשנה לנשיא (בדימוס) לוי; פסק-דינו של השופט לוי; פסק-דינה של השופטת פרוקצ'יה; פס' 2-4 לפסק-דינו של הנשיא ברק (2003).
4. א"ב 11280/02 ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השש-עשרה נ' חבר-הכנסת טיבי, פ"ד נ(4) 1, פסק-דינו של הנשיא ברק (2003).
5. ע"ב 1/88 ניימן נ' יו"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השתיים-עשרה, פ"ד מב(4) 177, פס' 1, 4-12 ו-20-17 לפסק-דינו של הנשיא שמגר (1988).

חקיקה

6. ס' 4-7 לחוק-יסוד: הכנסת.
7. ס' 1-5 לחוק המפלגות, התשנ"ב-1992.
8. * ס' 6א, 7א ו-11 לחוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה-1965.

נושא 5 – ביקורת שיפוטית על הליכים פרלמנטריים

פסיקה

1. בג"ץ 652/81 שריד נ' יו"ר הכנסת, פ"ד לו(2) 197, 199-204 (1982).
2. בג"ץ 971/99 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' ועדת הכנסת, פ"ד נו(6) 117, פס' המבוא ופס' 31-52 לפסק-דינו של השופט חשין; פס' 11-13 לפסק-דינו של השופט ריבלין (2002).
3. * בג"ץ 73/85 סיעת כד נ' יו"ר הכנסת, פ"ד לט(3) 141, 150-164 (1985).
4. * בג"ץ 400/87 כהנא נ' יו"ר הכנסת, פ"ד מא(2) 729 (1987).
5. * בג"ץ 7367/97 התנועה למען איכות השלטון נ' היועמ"ש, פ"ד נב(4) 547 (1998).

6. בג"ץ 4885/03 ארגון מגדלי העופות נ' ממשלת ישראל, פ"ד נט(2) 14, פס' 6–25 ו- 30–31 לפסק-דינה של השופטת ביניש; פסק-דינו של השופט חשין (2004).
7. * בג"ץ 5131/03 ליצמן, יו"ר סיעת יהדות התורה נ' יו"ר הכנסת, פ"ד נט(1) 577, פס' 1–19 לפסק-הדין (2004).
8. בג"ץ 1111/12 קס נ' יו"ר ועדת החוקה, חוק ומשפט בכנסת (פורסם בנבו, 15.4.2012).

חסיקה

9. * חוק רציפות הדיון בהצעות חוק, התשנ"ג-1993.
10. * חוק הכנסת, התשנ"ד-1994.
11. * תקנון הכנסת.

נושא 6 – זכויות היתר של הכנסת וחבריה

פסיקה

1. * בג"ץ 1843/93 ח"כ פנחסי נ' כנסת ישראל, פ"ד מט(1) 661 (1993).
2. * בג"ץ 5151/95 ח"כ כהן נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד מט(5) 245 (1996).
3. בג"ץ 11298/03 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' ועדת הכנסת, פ"ד נט(5) 865, פסק-דינו של הנשיא ברק; פסק-דינו של השופט חשין (2005).
4. בג"ץ 11225/03 ח"כ בשארה נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד ס(4) 287 (2006).

ספרות

5. * סוזי נבות "חסינותו של ח"כ בגין הבעת דעה ומעשה במילוי תפקיד" המשפט ד 32 (התשנ"ט). <נבו>
6. * ברק מדינה ואילן סבן "להרחיב את המרווח: על היקף זכותו של חבר כנסת לתמוך בהתנגדות לכיבוש" משפטים לז 219 (התשס"ז). <נבו>
7. אמנון רובינשטיין וברק מדינה המשפט החוקתי של מדינת ישראל כרך ב 657–707 (2005).

חסיקה

8. חוק חסינות חברי הכנסת, זכויותיהם וחובותיהם, תשי"א-1951.